

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 323.17+321(497.1)+342.24

Podržavljenje pluraliteta nacionalnih interesa

Dušan Janjić

Komisija za međunacionalne odnose CK SK Srbije, Beograd

Sažetak

Autor usredotočuje svoju pozornost na jedan dio Miričeve analize, koji je i predmet učestala bavljenja jugoslavenske društvene teorije: problematiku nacionalnih interesa. Temeljna linija interesnoga razlikovanja, suprotstavljanja i sukobljavanja jest među pripadnicima pojedinih klasa i slojeva, a ne nacija. No, u suvremenome jugoslavenskom društvu prenatragano je interesno suprotstavljanje i sukobljavanje na »nacionalnoj osnovi«. Otkuda ta pojava? Dio odgovora nadaje se, po autorovu sudu, iz uvida u rascjep između normativno-institucionalnih postavki i zbiljskih društvenih odnosa. U krizi je legitimitet birokratskoga vladanja društvom, način izvođenja vladajuće društvene pozicije iz normativno-institucionalnoga sistema. Zbog klasnoga položaja »posrednika«, koji zapravo više ne »posreduje« nego vlada, birokracija teži ka uspostavi šire, klasno-neutralne identifikacije, kako bi prikrija uskoču vlastitih klasnih interesa. U tome se kontekstu najdjelatnijim pokazuje legitimiranje »nacionalnim«. Takvo djelovanje rezultira dezintegracijom zajednica i individuuma uz, istodobnu, uspostavu lažne nacionalne integracije. Autor smatra da »nacionalni interes« u Jugoslaviji od 1968. funkcioniра prvenstveno na toj ravni. To otvara ključni problem: u kojoj je mjeri radnička klasa zbiljski hegemon u artikuliranju i ostvarivanju nacionalnih interesa? Odnosno, u kojoj je mjeri ona vladajuća klasa nacija?

Predrag Vranicki je, upravo, ustvrdio da ovaj razgovor protiče u znaku pravoga demokratskog dijaloga. Međutim, ja, za sada, taj i takav dijalog ne uočavam. Stoga izlaganje i započinjem konstatacijom da se, u dosadašnjim izlaganjima, kao i uopšte u jugoslavenskoj teorijskoj i političkoj literaturi i govoru o društvu, često čuju odrednice »mi«, »naš«, »naše« itd. A ove odrednice su, čini mi se, iz onog kruga mišljenja u kojem su im suprotstavljeni »oni«, »njihovi« itd. Smatram da je to, pre svega, spoljni izraz, u biti, ideološkog govora koji skriva svu (klasnu, slojnu, nacionalnu, grupnu, individualnu i drugu) problematičnost određenja onog »mi«, a skriva i kriterij po kome je neko ili nešto deo onoga »mi«, odnosno »oni«.

S obzirom na ono što je do sada izrečeno u diskusiji izgleda da se kao bitni »kriteriji« za razvrstavanje na »mi« i »oni« sve više nameće odanost »re-

publičko-pokrajinskoj istini«, koja se, neretko, prekriva atributom »nacionalno«. Radi se, zapravo, o suženom birokratskom poimanju istine, društvene stvarnosti; o klasno preoblikovanoj svesti o bitnim odrednicama republičko-pokrajinskog i nacionalnog interesa. Radi se o nepostojanju ili, pak, o »ideološkom preoblikovanju« svesti o stvarnim radničko-klasnim (u jugoslovenskim konkretno-istorijskim okolnostima — samoupravnim) interesima.

Takođe, smatram da je jedan od uzroka do sada iskazanih žučnih reakcija na pojavu knjige *Sistem i kriza* u tome što je ona istakla eksplicitni zahtev za kritičkim prevladavanjem ovakvog poimanja istine i društvene stvarnosti. Zato je morala da se sukobi sa moćnim centrima oblikovanja (političkog) javnog mnjenja i to upravo sa stanovišta »mi-oni logike«. Za samu knjigu, kao i za svako kritičko mišljenje, možda je ipak veća opasnost od onih ocena koje je »podržavaju«, »vrednuju«, »simpatišu« sa pretpostavljenog stanovišta da je upravo ona potvrda stanovišta »našeg — mi«.

U uvodu, prokomentarisao bih i zalaganja, danas posebno izražena u diskusijama Dušana Bilandžića i Ivana Kristana, o »potrebi poštovanja istorije«. Smatram da je to »pozivanje« (pod prethodnim uslovom da postoji saglasnost i oko toga da istorija nije samo prošlost već i sadašnjost i, u prošlosti i sadašnjosti prisutna, delatna budućnost) u jednom značajnom segmentu poimanja istorije/društva jednostrano.

Reč je o Bilandžićevoj asocijaciji »Pašić (Baja) i Supilo« (čini mi se da je to, ipak, asocijacija na liniji »Pašić—Pašić«) i Kristanovog upozorenja na potrebe temeljnijeg poznavanja istorije, na primer američkog federalizma (Kristan je govorio i o drugim federacijama). I, zaista, na nivou pojavnosti, to su inspirativne asocijacije. Na primer, iz kruga u kome je i Bilandžićeva asocijacija, verovatno potiče i »današnja-davnašnja« dnevno-politička podela na »ustavnobranitelje« i »reformatore«. Asocijacije koje bi se mogle izvesti iz pozivanja na istoriju nastanka američke federacije verovatno su još podsticajnije. I samo podsećanje na *Federalističke spise* (Hamiltona, Medisona i Džeja) ukazuje da se, u to doba, pred američkim društvom postavlja problem rešavanja sledećih pitanja: privreda i tržište su rasparčani; domaća valuta gubi svaku vrednost; spoljna zaduženost je ogromna i američke države nemaju mogućnosti da vrate dug, te im preti spoljna intervencija, a američke države ne mogu da ostvare ni minimum zajedničke koordinirane aktivnosti da odbrane »nacionalno jedinstvo«; privredne, političke, pa čak i klasne razlike između Severa i Juga takve su da onemogućuju bilo kakav dogovor (dogovor nije moguće postići čak ni konsensusom) itd, itd. Naravno, sledi, nužno, građanski rat, i tek kroz njega učvršćenje američkog federalizma. I zaista, moguće je tu pronaći mnogo poučnog, ne samo za razumevanje jugoslovenskog federalizma, već i celine federalizma. Uostalom, američko, rusko i švajcarsko iskustvo i predstavlja osnovna istorijska izvorišta vladajućih teorija federalizma. Ali, Jovan Mirić svoju analizu ograničava na određeni istorijski period (uglavnom, počev od 1968. do 1984. godine, gde je »prelomna tačka« donošenje i provođenje Ustava iz 1974. godine) i zato se, čini mi se, mora doslednije poštovati načelo »konkretno-istorijskog« govora, koje je, danas, izneo i Predrag Vranicki, a u svojoj knjizi odpoštovao Mirić. Ne možemo knjigu, a ni savremenu društvenu stvarnost, prosuđivati bez uvažavanja konkretno-istorijskih okolnosti na koje se knjiga odnosi i koje savremenost obeležavaju. Između »Pašića—Supila« i Ustavu 1974. godine, a i Mirićeve knjige, »desila« se,

između ostalog i jugoslovenska socijalistička (politička) revolucija. O tome, uostalom, svedoče i »tajne« koje nam je, danas, saopštio Bilandžić. Kada ovo načelo ne bi bilo dosledno poštovano preti opasnost da se, pod okriljem »poštovanja« i »priznavanja« istorije, sadašnjost i budućnost procenjuju merilima »nepromenjene, stalnodelujuće prošlosti«. A ta pretnja je, umnogome, delujuća realnost.

No, svoje izlaganje bih, ipak, koncentrisao na jedno »uže pitanje« koje je Mirić radom *Sistem i kriza* i, posebno, ranijim radovima, nametnuo (političkoj) misli o savremenom jugoslovenskom društvu, a koje je danas nagovestio Nikola Visković i, posve artikulirano, postavio Žarko Puhovski. Radi se o stvarno postojećim klasnim odnosima i sukobima u jugoslovenskom društvu, kao i o osnovu njihove legitimacije. (Posmatrano iz okvira ovog pitanja smatram izvedenim, danas dominirajuća, pitanja federalizam ili konfederalizam; norme ili stvarnost itd. Ne samo da je problematično ovo »ili« već i iskazano poimanje biti ovih »dilema«, odnosno njihovog klasnog utemeljenja, koje, nužno, zapada u zamku ideološkog govora.) Primer na kome bih želeo da pokažem mogućnost razrešenja ovog pitanja, zatim stvarnu relevantnost Mirićeve analize, kao i svu opravdanost Viskovićeve kritičke ocene Mirićeve analize (da podsetim, Visković postavlja pitanje o naučnoj valjanosti Mirićevih izvođenja u svim njihovim elementima), jeste problematika nacionalnog interesa u savremenom jugoslovenskom društvu (Mirić je to napisao, na strani 105: »Pluralizam nacionalnih interesa u nas bitan je element sadržaja i smisla samoupravnog pluralizma«).

Različiti uslovi u kojima su se razvijali pojedini narodi i narodnosti čine društveni i politički život jugoslovenske zajednice veoma složenim i protivrečnim. Nejednak stupanj ekonomske i političke razvijenosti, različitost kultura, jezika, običaja i istorijskih tradicija čine Jugoslaviju »interesno veoma heterogenom i potencijalno konfliktnom zajednicom«, kako je to ukazao i Mirić u studiji *Interesne grupe i politička moć* (Centar za aktualni politički studij, Zagreb 1973, str. 106).

Primarna, osnovna linija interesnog razlikovanja, suprotstavljanja i sukobljavanja je među pripadnicima pojedinih klasa i slojeva, a suprotstavljenost i sukobljenost po nacionalnoj pripadnosti je iz ove izvedena. Međutim, u savremenom jugoslovenskom društvu, pa i u današnjoj raspravi, preneglašava se interesno sukobljavanje i dezintegracija na »nacionalnoj osnovi«.

Mene to stavlja pred pitanje: otkuda ta pojava i kako je, u teoriji, razrešiti? Kako razumeti preneglašavanje sukobljavanja po nacionalnom osnovu? Jedan dio odgovora jeste u onome što je pružio Josip Županov u knjizi *Marginalije o društvenoj krizi* (»Globus«, Zagreb 1983). Odnosno, ta pojava je, između ostalog, uslovljena postojanjem raspona, pa i rascepa, između normativno-institucionalnih postavki, s jedne, i stvarnih društvenih odnosa, s druge strane. To uslovljava i krizu legitimiteta normativno-institucionalnog sistema i postojećih društvenih odnosa. U krizi je, u prvom redu, legitimitet birokratskog vladanja i upravljanja društvom: birokratija legitimitet svoje vladajuće pozicije delimično izvodi iz postojećeg normativno-institucionalnog sistema, koji je stavlja u ulogu osnovnog zastupnika i predstavnika interesa radničke klase i hegemonu »opšteg« interesa. Međutim, zbog svoga osobenog klasnog položaja »posrednika« koji više ne posreduje, ne služi, već vlada, ona nužno teži i »činio« klasno-neutralnoj identifikaciji koja ne bi razotkrila stvarnu

klasnu uskost njenog interesa. U toj funkciji se, oprobano, kao najdelatnije iskazuje legitimisanje »nacionalnim«, uz razvijanje partikularističke vezanosti i svesti o »svojoj« naciji, »državi«, nacionalnom interesu i, u krajnjoj liniji, pribegavanje nacionalizmu kao antipodu ideologiji i pokretu socijalističkog samoupravljanja koji je, na sadašnjem istorijskom stupnju razvitka, jedina mogućnost stvarno revolucionarne izmene postojeće društvene stvarnosti.

Konstatacija, na strani 84. knjige *Sistem i kriza* o dezintegracionim procesima, jeste na mestu. Ali, verovatno bi produbljenija analiza pokazala da je dezintegracija sve opštija, temeljnija, da ne zahvata samo radničku klasu, već i same stvarno postojeće, delatne individue. A uz svaku dezintegraciju ide i integracija. Kao što je znano, u klasnom društvu to je, uvek, klasna, lažna integracija. Mislim da, na primer, nacionalni interes u Jugoslaviji danas — tačnije od 1968. na ovamo — prevashodno funkcioniše na toj ravni. To je, kako je Mirić ukazao u knjizi, ne samo teorijsko, nego i dnevno-političko pitanje. A to je potvrdila i burna reakcija na knjigu.

Važno je pitanje da li je nacionalni interes, u savremenom jugoslovenskom društvu, u kome se inače brojni interesi pojavljuju kao »nacionalni«, odista uobličien u samoupravnim odnosima i procesima (Silvano Bolčić, *Samoupravni pluralizam — ideja i realnost*, »Naše teme«, Zagreb, 6/1982, str. 1002). Početna hipoteza bi mogla biti da nije, i kada se nacionalni interes ispoljava kao dominantna politička kategorija, s obzirom na postojanje i aktivnost različitih nacionalnih kolektiviteta, tada podvođenje prakse pod dominaciju nacionalnog interesa vodi političkom pluralizmu (na ovo ukazuje i Mirić na str. 119. *Sistem i kriza*).

Nacionalni interes je opštost pojedinačnih i posebnih, međusobno suprotstavljenih, interesa gde se pojedinačni i posebni interesi pokazuju kao zajednički. A s obzirom na neprevladanost klasne podele društva i vladavine politike, prenaplašava se potreba državnog posredovanja u procesu reprodukcije društva i individue. To pojačava krizu preobražaja proizvodnih društvenih odnosa i, sa svoje strane, neposredno utiče na jačanje svesti o nacionalnom interesu kao veoma efikasnom sredstvu borbe, posebno na političkom i ekonomskom planu. Znači, održavanje i naglašavanje, zaoštavanje klasne suštine nacionalnih interesa i dalje je aktuelno, otvoreno pitanje društveno-političkog sistema i ukupne revolucionarne, samoupravne akcije. (Na ovaj problem ukazala je i Vinka Tomić, *Samoupravni pluralizam interesa*, Institut za političke studije Fakulteta političkih nauka i Marksistički centar CK SK Srbije, Beograd 1981, str. 110.) Stoga su neutemeljena, inače učestala i politički delatna, »zagovaranja« po kojima je u jugoslovenskom društvu postojanje mnoštva interesa isključivo rezultata etničkih, nacionalnih ili regionalnih različitosti, a ne klasne podeljenosti društva. Prihvatljivija je kao polazna teza da »višenacionalnost društva nije, sama po sebi, činilac umnožavanja interesnih sukoba niti prepreka efikasnom usklađivanju interesa« (Silvano Bolčić, *Razvoj i kriza jugoslovenskog društva u sociološkoj perspektivi*, Studentski izdavački centar Univerzitetske konferencije SSO Beograda, Beograd 1983, str. 181).

Ako se izuzmu knjiga *Sistem i kriza*, kao i današnja izlaganja Nikole Viskovića, Predraga Vranickog i Žarka Puhovskog, kao da se zaboravlja ono što čini »abecedu marksizma: socijalna revolucija kao oslobođenje, razotudjenje radničke klase i čoveka data je i u činu političke revolucije, ukoliko

ova nije puko političko, klasno nasilje u cilju »preraspodele« klasnih privilegija. Međutim, ova »preraspodela« dominantna je realnost i osnovna prepreka pred savremenim revolucionarnim radničkim pokretom, jer je najčešće predstavljena u obliku »njegove (radničke) vlasti«. A socijalna revolucija nužno vodi ka prevladavanju svih vidova eksploatacije, neslobode i vladanja nad čovekom i njegovom zajednicom. Ona je prevladavanje neslobode u naciji, i neslobode nacije, isto i same nacije.

U ovoj dimenziji revolucionarnog preobražaja, stvarnost savremenog jugoslovenskog društva poučava o »ozbiljnim teškoćama«, preprekama, (čak i o ozbiljnoj krizi koncepta i prakse socijalne revolucije). (Zato u Mirićevom zalaganju za »republiku rada« ili naporima Vranickog za dovršenje koncepta samoupravljanja, kao stvarne istorijske alternative, vidim putokaze za izlazak iz postojeće krize.)

Među činionicima krize je i sve snažnije zatvaranje »u okvire nacije«, i to nacije svedene na socijalističku republiku, odnosno autonomnu pokrajinu, a ove na državnu »zajednicu«, to jest u okviru čovekove neslobode; u izrastanju države i birokratije u jednog i sveopšteg posrednika u odnosima između individua, individue i nacije, radničke klase i nacije, kao i između nacija. I u savremenoj društvenoj stvarnosti u Jugoslaviji, sa jačanjem dominacije birokratije, njene vladavine u društvu, »nacionalni« interes javlja se kao najmanje sporan, kao jedan od osnovnih činilaca iskazivanja opštih interesa. »Nacionalni« interesi su, tada, najefikasnije »sredstvo« opravdanja i nametanja užih, posebnih interesa i njihovog »uopštavanja«, predstavljanja kao opštih interesa nacije i celine društva.

Iz ovog pitanja izvedeno je i pitanje (koje je postavio i Visković) u kojoj meri i u kojim okolnostima je radnička klasa stvarni hegemon uobličavanja, ispoljavanja i ostvarivanja nacionalnog interesa u savremenom jugoslovenskom društvu, a koliko birokratija. Zatim, šta je, danas, u Jugoslaviji, jedinstveni, a šta nacionalni interes radničke klase. Pitanje je, zapravo, o nacionalnom interesu proletarijata u višenacionalnoj zajednici. To je, u krajnjoj liniji, pitanje o stupnju stvarno ostvarene političke, nacionalne emancipacije radničke klase u savremenoj društvenoj stvarnosti u Jugoslaviji. Koliko je radnička klasa, u pojedinim nacijama i u celini jugoslovenskog društva odista vladajuća klasa nacije, društva?

Zarko Puhovski je svojevremeno (u prilogu »Nacionalizam i nacija«, *Mladi i nacionalizam*, Mladost, Beograd 1984, str. 20) pokazao nešto što je zaista važno za ovu raspravu, čime će Mirić u knjizi *Sistem i kriza* nije toliko bavio (osim, možda, ukazivanjem na njegovu unutrašnju psihološku stranu). To je problem: kako se individua u društvu, posebno u političkom životu, pojavljuje i kako se ona legitimira? Kad kažem: »u društvu«, mislim na normativne postavke, ali i na celinu prakse.

U osnovi, individue svoja prava u vezi sa ispoljavanjem i ostvarivanjem (nacionalnih) interesa ostvaruju, ne kao radnici, već kao »radni ljudi« i »građani«. No, vezivanje po ovoj liniji presečeno je na nivou republike, odnosno autonomne pokrajine.

Činjenica da se individua, u savremenom jugoslovenskom društvu, može izraziti, potvrditi kao državljanin, kao politička osoba, citizen, prevashodno a, sve češće, i isključivo posredovano državom — i to federativnom jedinicom (državnošću republike ili pokrajine) koja je, principijelno, nacionalno

utemeljena, svojevrsno je redukovanje svake političke osobe na njenu nacionalnu karakternu masku (Srbina, Hrvata itd.) (vidi prilog Zarka Puhovskog). To uslovljava, omogućuje i olakšava da dolazi do podvođenja mnogih pojedinačnih i, naročito, posebnih regionalnih i klasnih interesa pod »nacionalne« interese. Ovi interesi oblikovani su prevashodno pod uticajem ove državnosti, odnosno njenog glavnog reprezentanta — birokratije, potiskujući zajedničke interese jugoslovenskog društva, odnosno potvrđujući stvarne klasne i nacionalne interese i njihove, istorijski posmatrano, integrišuće dejstvo na aktivnost pojedinaca, a posebno pripadnika radničke klase. To je, u krajnjoj konsekvenci, i osnovno izvorishe nacionalističkog »oblikovanja«, »prisvajanja« i »tumačenja« nacionalnog interesa i mesta ostvarivanja pojedinačnog i posebnog interesa pripadnika nacije.

Cini mi se da bi, sa ovog stanovišta, trebalo preispitati Mirićev predlog (str. 31) političko-strateške naravi o formiranju tri doma Skupštine SFRJ (Dom radničkih saveta; Dom građana Jugoslavije i Dom naroda i narodnosti Jugoslavije). Pitanje je može li unutar konsekventnog mišljenja (na tragu analize na str. 30) ostati dom građana. Jer, ako se prihvati — a ja prihvatom — stav da građanin, u savremenom jugoslovenskom društvu, nije samo nacionalno određeno biće, onda ne znam koji je to građanin koji nije radnik, predstavljen delegatima radničkih saveta, a nije predstavljen ni u domu naroda i narodnosti. Nije, valjda, dom naroda i narodnosti zamišljen kao dom nacija »kao takvih«, odnosno isključivo kao političkih kolektiviteta?

Na ovu, usputnu opasku, deo odgovora već postoji u društvenoj stvarnosti, odnosno u postojećem konstituisanju nacija kao političkog kolektiviteta.

Nacija kao politički kolektivitet normativnoinstitucionalno se legitimisano pojavljuje jedino kao jedan od elemenata u određenju društveno-političkih zajednica, koja (to jest, društveno-političkih zajednica) je i državna i samoupravna zajednica. To društveno-političkim zajednicama daje legitimitet ostvarenja i predstavljanja nacionalne suverenosti i državnosti, odnosno socijalističke autonomne pokrajine, republike i, u biti izvedeno, federacija, jesu predstavnik i zastupnik nacije i njenih interesa. Ostvarivanje nacionalnih interesa podrazumeva se pod ostvarivanjem pokrajinskih, republičkih interesa.

Određenjem društveno-političke zajednice i kao samoupravne zajednice, pribavlja joj se legitimitet samoupravnosti, odnosno opštedruštvenih, zajedničkih interesa, to jest interesa stvarne zajednice, emancipatorskog interesa koji nosi samoupravni pokret radničke klase.

Osobeni politički, ekonomski, kulturni i drugi interesi naroda i narodnosti ispoljavaju se i ostvaruju neposredno u socijalističkim republikama i autonomnim pokrajinama kao i posredstvom njihovih međusobnih odnosa u federaciji. Razlike i sukobi interesa, koji se iskazuju kao (među)nacionalni, odnosno prevedeni, kao međurepublički, nisu usmereni na promenu osnovnog društvenog odnosa, već na »preraspodelu« unutar postojećeg. Otuda sve izrazitija usmerenost nacionalnih interesa na pitanja »statusa« i »zaštite« već »stečenih prava« i borba za »ono još ne raspodeljeno«. Sukobljavanja se zaoštravaju sa snaženjem procesa svodenja socijalističkih republika i autonomnih pokrajina na »nacionalne države« uz, istovremeno, sužavanje i blokiranje objektivnih mogućnosti za samoupravno konstituisanje i ispoljavanje, to jest prevladavanje nacije i nacionalnog interesa i odumiranje države.

Hteo sam, znači, da ukažem na to da se u samom postojećem određenju nacije kao političkog kolektiviteta prevladuje »logika« po kojoj je vrhunac političke emancipacije čoveka nacija, a vrhunac nacije država. Državno se, pak, svodi na nacionalnu državu. (Mirić je u knjizi *Sistem i kriza* pokazao svu nedostatnost takvog legitimisanja.) To je i značajno odustajanje od idejnog koncepta revolucije.

A sada nekoliko »praktičnijih«, možda i političkih napomena.

Državno uređenje SFR Jugoslavije utemeljeno je na federativnom principu i izraz je uvažavanje osobenih nacionalnih i regionalnih zajednica; stvaranja nove političke zajednice, političke i državne realnosti (socijalističke Jugoslavije) koju obeležavaju nasleđene i nove protivrečnosti (opet, nešto iz »abecede«). Jedna od posledica je da šest republika i dve autonomne pokrajine, istorijski uslovljeno, čine osam osobenih interesnih grupa s različitim i, često, suprotstavljenim interesima, što određujuće utiče na politički sistem Jugoslavije (Jovan Mirić, *Interesne grupe i politička moć*, str. 106). Posebno od Ustava iz 1974. godine.

Postojanje utvorenih pitanja, problema u razvitku jugoslovenske federacije, posle Ustava iz 1974. godine, koji se označava kao »faza policentričnog etatizma«, potvrđuje dalekosežno menjanje do tada postojećih odnosa među društveno-političkim zajednicama, i to na »štetu« federacije i opštine. (Ne bi trebalo, kako je to danas činjeno, da čitamo i tumačimo samo osnovna načela Ustava, već i njegove ostale članove. Naravno, moraju se analizirati i sva ona pravna akta koja provode Ustav, a i, posebno, praksa — »život Ustava«.) Ojačana je pozicija socijalističkih republika i autonomnih pokrajina. Iako je zadržan koncept društveno-političkih zajednica, iz Ustava 1963, ključno pitanje organizacije svake državne vlasti — pitanje državne suverenosti (Jovan Mirić piše: vlasti) — rešeno je u korist socijalističkih republika i autonomnih pokrajina, a ovo je zasnovano na suverenosti naroda, koja se ne razlikuje, već poistovećuje sa suverenitetom nacije (naroda i narodnosti). (Čini mi se da ni Mirić, u knjizi *Sistem i kriza*, ne dvoji ova dva oblika suvereniteta.)

Kroz praksu ostvarivanja, često »prilagodavanjem« ustavnih određenja, državni organi socijalističkih republika i autonomnih pokrajina postali su »glavne fokusne tačke« političkog uobličavanja i ispoljavanja opštih interesa, te i nacionalnih interesa. Uporišta ovakve pozicije republika i autonomnih pokrajina jesu u normativnom i realnom političkom poretku u kome se institucionalni kanali direktnog vertikalnog povezivanja i integracije samoupravnih interesa udruženog rada, radnih ljudi i građana, koji polaze od osnovnih samoupravnih organizacija, završavaju na nivou republika i autonomnih pokrajina. Na nivou federalne zajednice ti interesi nisu institucionalno zastupljeni li ih politički zastupaju odgovarajući organi republika, odnosno pokrajina, to jest delegacije koje one formiraju na paritetnom principu. Time je polje interesne identifikacije radnih ljudi i njihovih samoupravnih organizacija i zajednica svedeno na »svoju« republiku i pokrajinu. Preko te granice prostire se sfera »međudržavnih odnosa«, odnosa nagodbi i kompromisa; teritorijalno određeni i omeđeni uslovi društvene egzistencije od odlučujućeg su uticaja na parcijalizaciju svesti i pojedinaca i društvenih grupa i izazivaju republički i pokrajinski egocentrizam.

Svi interesi koji se ispoljavaju na nivou federacije moraju imati legitimaciju interesa odgovarajuće republike, autonomne pokrajine i biti uobličeni preko njihovih ovlašćenih organa, delegacija i delegata. Moraju proći kroz »republikanski i pokrajinski filter«. Postojeći način odlučivanja u federaciji, povratno, utiče na procese agregacije i sinteze interesa u republikama i autonomnim pokrajinama. U ime efikasne zaštite tih interesa u federaciji traži se njihova »homogenizacija« u republici i pokrajini — njihovo stapanje u »opšti« republikanski i pokrajinski interes. Profesionalni političko-upravljački sloj u republikama i pokrajinama ima monopolski položaj u zastupanju tog »opšteg« interesa, što mu daje veliku političku i društvenu moć i vlast nad udruženim radom. Dakle, na nivou federacije samoupravni pluralizam interesa ustupa mesto političkom sučeljavanju i usklađivanju interesa »nacionalnih država« i »nacionalnih ekonomija« (ovde sam potpuno saglasan s Mirićevom analizom).

Upravljački sloj u republikama i autonomnim pokrajinama nastoji da za sebe monopoliše zastupanje ovih interesa, jer je to moćno sredstvo legitimisanja njegove vlasti nad udruženim radom. To sve dovodi do naglašenijeg ispoljavanja »konzervativne, retrogradne strane« razvitka republičke (i pokrajinske) državnosti čiji su glavni pojavnici oblici, od uticaja na međunacionalne odnose i na stvaranje i ispoljavanje »nacionalnih interesa«, sledeći:

— jačanje državnosti koja, u društvu koje gradi samoupravljanje, zakonito pothranjuje »nacionalni birokratizam«, koji, u sprezi sa drugim antisocijalističkim snagama, uspostavlja i održava tutorstvo nad »udruženim radom« radničke klase i nad nacijom. Takva »nacionalna država« zaštitnica »nacionalnog« interesa postaje, u stvarnosti, glavna poluga nacionalizma, apsolutizacije »nacionalnog« interesa i glavni izvor nestabilnosti i trvenja u međunacionalnim odnosima. Zapravo, birokratizam i birokratija, utemeljeni na republičkoj, pokrajinskoj državnosti, svesno ili stihijski, svaki parcijalni interes zaodevaju u »nacionalno ruho«. A kada dobije »nacionalni status«, taj interes se apsolutizuje, postaje unutrašnja i spoljna odrednica nacije. Unutar nacije to je interes birokratije i snaga u savezu s njom. Spolja to je »autentični« interes nacije, a po potrebi ga birokratija označava i kao »klasni« interes »svoje« radničke klase. Ovaj »nacionalni« interes se, posredstvom birokratije, direktno (bez, na primer, »provere« u konkurenciji na tržištu) ubacuje u »političku igru« i konfrontaciju sa interesima drugih republika i pokrajina. On, zapravo, pripada »privatnoj sferi nacionalne birokratije, odnosno nacionalne države«;

— konfrontacija apsolutizovanih »nacionalnih interesa« pretvara se u konkurentsku borbu i jagmu »nacionalnih država« i njihovih birokratija oko prisvajanja ekstradohotka na jedinstvenom tržištu, koje se rastače u zajedničko tržište«. Jače republičke i pokrajinske države teže ekspanziji na tom tržištu, jer na njemu mogu da profitiraju. Istovremeno se one usled mogućih, »bočnih udara« drugih zaštićuje raznim barijerama. A sve one sve se više zatvaraju i teže autarkiji. Autarkija je, zapravo, izgrađivanje raznih etastičkih barijera koje sprečavaju integraciju rada i društvenih sredstava, pa i radničke klase u jedinstvenu jugoslovensku radničku klasu. (Jovan Raičević, »Srpski nacionalizam u sferi društveno-političkih odnosa«, *Izvori i oblici nacionalizma u SR Srbiji*, Beograd 1974, str. 94, 95).

Tako umesto stvarnog razrešavanja klasnih sukoba i suprotstavljenih interesa dolazi se do »usaglašavanja«, »kompromisa« (tjedan od izraza ovih

kompromisa je i Ustav, odnosno u svakom klasnom društvu politika i pravo, te i ustavi jesu i jedino mogu i postojati kao kompromisi. Ne videti ovu činjenicu ili, na primer, »deliti« ustave na one koji jesu i na one koji nisu rezultat kompromisa, kako je to danas učinio Fuad Muhić, ne može biti utemeljeno na kritičkom, marksističkom mišljenju. Zapravo, pre će biti da se radi o stvaranju »ideonansa« oko pojedinih ustava, to jest u njima kodifikovanih interesa); »čisto ekonomskih zahteva«, potom »ekonomskih«, »kulturnih«, »jezičkih pitanja« ili pitanja »pravnog položaja«, »raspolaganja hranom i izvorima energije«, »deviznog sistema« i tako dalje. Tako se uspostavlja »ideološki govor«, »ideološka racionalizacija »klasnog sadržaja ispoljenih interesa. Država (u svojim »modifikacijama« od »savezne« preko »republičke« i »pokrajinske«, pa do »regionalne« i »opštinske«) postaje i potvrđuje se kao jedini delatni posrednik i odlučujući činilac sveukupne centralizacije i integracije društva, nacije. No, stvarni učinak biva, istorijski gledano, »skrivanje« vladajućih snaga pred razvlašćivanjem sadržanim u decentralizaciji i deatizaciji, odnosno u razvoju samoupravljanja.

Dušan Janjić

STATISATION OF THE PLURALITY OF NATIONAL INTERESTS

Summary

The author focuses on a part of Mirić's analysis which has been a frequent subject of discussion in Yugoslav social theory: the problem of national interests. The line of demarcation of interest-based differentiation, confrontation and conflict divides various classes and strata, not nations. In contemporary Yugoslav society, however, too much emphasis is placed on interest confrontation and conflict on a »national basis«. Whence this tendency? A part of the answer to this lies, in the author's opinion, in the split between normative and institutional postulates and the actual social relations. It is the legitimacy of the bureaucratic rule of society that is in a crisis, the manner in which the ruling social position is derived from the normative-institutional system. Due to its class position of »intermediary«, who actually no longer »mediates« but rules, bureaucracy strives to establish a broader, class-neutral identification, in order to conceal the narrowness of its class interests. In such a context, the invocation of the »national« proves to be most effective. Activities of this kind lead to the disintegration of both the community and the individual, while, at the same time, establishing false national integration. The author believes that, since 1968, »national interest« in Yugoslavia has functioned predominantly on this level. This poses the crucial question: to what extent is the working class really the hegemon in the articulation and realisation of national interests? In other words, to what extent is it the ruling class of the nations?